

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 14/2 2025 s. 361-378, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

NİNNİLERDE KISKANÇLIK OLGUSU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Begüm KURT*

Geliş Tarihi: 27 Aralık 2024

Kabul Tarihi: 13 Şubat 2025

Öz

Ninniler, Türk sözlü kültüründe kadın üreticiliğine bağlı edebî yaratılardandır. Bebeği uyutmak ve uyandırmak, sakinleştirmek, oyalamak, eğlendirmek gibi söylenme sebeplerinin öne çıktığı ninniler; söyleyicisi olan kişinin isteklerini, beklentilerini, fikirlerini dolaysız olarak iletebilme becerisine destek sağlamakta, iletişim kurabilme düzeyini sergilemektedir. Bu yolla kadın anlatıcılığının göstergelerini taşıyan ninniler, birçok olumlu ya da olumsuz duygu içermektedir. Ninnilerin içerdiği bu duygu hâllerinden biri dünya anlatılarının en eski temlerinden biri olan kıskançlıktır. Çalışmada hermeneutik bir yaklaşımla, halk psikolojisi bağlamında kıskançlık duygusunun özellikle çocuklara yönelik ürünlerde nasıl ve neden yer aldığı, kültürel bağlamda nasıl şekillendiği ve sözlü gelenekteki ifade biçimleri ninniler aracılığıyla açığa çıkarılmak istenmiştir. Başka bir deyişle evrensel bir duygunun toplumun normları ve sosyal değerleriyle edebî ürünleri arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik bir katkı sağlamak amaçlanmıştır. Böylece ninnilerde yer alan kıskançlık olgusunun annenin çocuğuna yönelik duygusal hâlleri, çocuk yetiştirme, toplumsal cinsiyet algısı, aile ilişkileri hakkında izler barındırmakta olduğu, anne ve çocuk arasındaki bağ ve bunu yönlendiren unsurlardan biri olarak geleneksel yapı hakkında bilgi verdiği anlaşılmıştır. Ninnilerde kıskançlık temasının iz ve akislerine yoğun olarak rastlanılmayışı ise ninnilerin çocuğa huzur ve güven telkin eden yaratım amaçları ve usullerine uygunluk teşkil etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sözlü anlatım, ninni, halk psikolojisi, kolektif bilinç, kıskançlık.

AN EXAMINATION OF THE CONCEPT OF JEALOUSY IN LULLABIES

Abstract

Lullabies are one of the literary creations related to female production in Turkish oral culture. Lullabies, in which the reasons for singing such as putting the baby to sleep and waking up, calming, distracting, entertaining stand out, provide support for the ability of the person who is the singer to communicate his wishes, expectations, ideas directly, and demonstrate the level of communication. In this way, lullabies, which carry the indicators of female narration, contain many positive or negative emotions. One of these emotional states that lullabies contain is jealousy, which is one of the oldest themes of world narratives. In the study, with a hermeneutic approach, it was aimed to reveal how and why the feeling of jealousy takes place in products especially aimed at children in the context of folk psychology, how it is

* Doç. Dr.; Çağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, begumkurt@windowslive.com.

shaped in a cultural context and the forms of expression in the oral tradition through lullabies. In other words, it is aimed to make a contribution to understanding the relationship of a universal emotion between the norms and social values of society and literary products. Thus, it was understood that the phenomenon of jealousy included in lullabies contains traces about the emotional states of the mother towards her child, child rearing, gender perception, family relationships, gives information about the bond between mother and child and the traditional structure as one of the elements that guide it. The fact that traces and currents of the theme of jealousy are not encountered extensively in lullabies constitutes compliance with the creative purposes and procedures of lullabies that inculcate peace and trust in the child.

Keywords: Verbal expression, lullaby, folk psychology, collective consciousness, jealousy.

Giriş

Evrensel bir tür olan ninnilerin kökeni ve işlevi üzerine folklor başta olmak üzere edebiyat, müzikoloji ya da psikoloji gibi farklı disiplinlerde ve çeşitli yöntemlerle pek çok çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte, ilk yazılı kayıtlarına MÖ 2000’li yıllarda rastlanan ninniler hakkındaki tartışmaların Antik Yunan’a kadar uzandığı söylenebilir. British Museum’da yer alan, Babil Dönemi’ne ait çivi yazılı bir kil tabletin üzerinde korku temalı bir ninni bulunmaktadır. Naucratis’li Athenaeus, MS 3. yüzyılda Antik Yunan’daki gündelik yaşama dair kaleme aldığı eserde sütannelerin söylediği ninnilere bakımla ilişkili şarkılar olarak değinmiştir (Acar, 2022, s. 45). Dolayısıyla insanlık tarihinin en eski edebî manzum türlerinden olan ninnilere, sözlü ürünler ilk olmakla birlikte yazılı ve ikincil sözlü kültür ortamında da sıkça rastlanmaktadır.

Türk kültür sahasında ise Macar Türkolog Ignacz Kunos ile başlayan ninni araştırmaları 1925’ten günümüze metin derlemeleri ve tahlilleri ile kuramsal değerlendirmeler biçiminde gelişim göstermiştir. Söz konusu çalışmalarda birçok kez kavramsal açıdan da ele alınan ninniler hakkında kesin bir yorum ortaya konmamakla birlikte, ninni kavramının *balu balu* biçiminde ifade bulduğu ilk yazılı ürün olarak *Divan-ü Lügat-it Türk* (Atalay, 1986, s. 232) gösterilmektedir. Ninniler üzerine yaptığı önemli çalışmalarla öne çıkan Amil Çelebioğlu ise *ninni* veya *nenni* sözünün Türkçedeki varlığının kesin olarak tarihlendirilemediğini ancak Karacaoğlu’nın bir dörtlüğün¹ dayanarak Türkiye sahasında *nen eylemek* şeklinin 15. yüzyıldan itibaren var olabileceğini ifade etmiştir (Çelebioğlu, 1987, s. 212).

Ninnilerin söz varlığını, türe dayalı niteliklerini, yapısal özelliklerini, müzikal çözümlemelerini ve işlevlerini değerlendiren birçok çalışma yapılmıştır.² Bunlardan biri Kunos’tan sonra 1938 yılında Şapolyo’nun yayımladığı *Halk Ninnileri* isimli çalışmadır. Şapolyo eserinde; çok sayıda halk ninnisinin bulunduğu ifade etmiş, ninnilerin nasıl derlenmesi gerektiği üzerinde durmuş, Türk kadınlarının şiir yeteneklerine en güzel örnek olduğunu

¹ Sözü geçen dörtlük şudur:
Mestânedir Karac’oğlu mestâne
Güzel olan gül gönderir dostuna
Yatır beni kız dizin in üstüne
Nen eyle de kaşın gözün süzerek.

² Bunlardan en başta geleni Amil Çelebioğlu’na aittir. Çelebioğlu ninnileri 9 grupta tasnif etmiştir. Bunlar; dinî-kutsî-fikrî mahiyette ninniler, efsane ve ağıt türünde ninniler, dilek ve temenni ninnileri, sevgi ve alaka ifade eden ninniler, övgü ve yergi mahiyetinde ninniler, şikâyet ve teessür ifade eden ninniler, ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler, vaat ninnileri, tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler şeklindedir.

söylediği ninnilerin müstakil bir çalışma alanı olduğuna dikkati çekmiştir (1938, s. 40). Kunos ve Şapolyo'nun çalışmalarını yerel derleme niteliğindeki müstakil eserler takip etmiştir. Bunlardan biri 1944 yılında yayımlanan Nasih Güngör'ün *Kastamonu Ninnileri* isimli çalışmasıdır. Güngör, Kastamonu yöresinden derlemiş olduğu ninnileri sunmanın yanı sıra ninnilerin şekil ve içerik özellikleriyle ilgili değerlendirmeler de yapmıştır.

Ninniler hakkındaki öncü kaynaklardan biri ise Pertev Naili Boratav'a ait olan ve 1969 yılında yayımlanan *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* isimli eserdir. Boratav bu eserinde, ninnileri türkü başlığı altında değerlendirerek lirik türküler sınıfında göstermiş, hatta ninnileri bir bakıma iş türkülerini olarak kabul etmiştir. Bu görüşünü; çünkü anneler, çocuğu uyutmak için çağırdıkları ninnileri belirli bir tempoya uydurarak bir iş yapıyor demektir, sözleriyle izah etmiştir (Boratav, 1969, s. 163-165). 1981 yılında ilk baskısını yapan *Halk Edebiyatına Giriş* adlı eserinde lirik şiirler başlığı altında ninnilere yer veren Şükrü Elçin, konusunu çocuğun teşkil ettiğini ifade ettiği ninnilerin muhtevasında; sağlıklı doğmadan gelen sevinç, fiziksel güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olma, evlenme gibi geleceğe dayalı dileklerin; yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır vb. madde, tem, motif ve merasimlerin bulunduğunu dile getirmiştir (Elçin, 2005, s. 271).

Daha sonra Amil Çelebioğlu (1982) *Türk Ninnileri Hazinesi*, Esmâ Şimşek (1989) *Çukurova (Kadirli-Kozan) Ninnileri Üzerine Bazı Düşünceler*, Erman Artun (2000) *Tekirdağ'da Ninni Söyleme Geleneği*, Nilgün Çıblak Coşkun (2013) *Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım*, Emine Kırıcı Uğurlu (2012) *Türk Dünyasında Ninni*, (2014) *Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Ninni*, Songül Çek (2012) *Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi*, (2015) *Türk Halk Ninnilerinde Kadın Diline Ait Metaforlar Üzerine Bir Değerlendirme*, Mehmet Temizkan ve Erhan Solmaz (2018) *Anadolu ve Özbek Sahası Ninnilerinin Yapı-Şekil, Konu-İçerik ve İşlevi Bağlamında Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme*, Zülfikar Bayraktar (2023) *Başkurt Çocuk Folklorunda Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Ninniler* isimli çalışmalarıyla ninni araştırmalarına katkı sağlamışlardır.

Çalışmalarda da görüldüğü üzere ninniler söyleyicileriyle doğrudan ilişkili, akıcı ve işlek verimlerdir. Dolayısıyla bireye bağlı olup zaman içinde anonimleşen, dile dayalı yapısıyla eş veya benzer metinlerle değişen ninnilerin ilk biçimlerini muhafaza etmeleri oldukça zordur. Erman Artun bunun sebebini tarihî, sosyal ve kültürel nedenlere, göçlerin etkilerine bağlamıştır (2000, s. 47). Bununla birlikte ninniler, yapı ya da içerik bakımından yaşadığı değişikliklere, söyleniş sıklığındaki zayıflamalara rağmen işlevsel özelliklerini kaybetmemiş ürünlerdir. Çünkü annenin ninni söylemeye, bebeğin ninni duymaya ihtiyacı vardır. Kadın ve bebek arasındaki bağ kurma biçimi, ninnilerle duyguları söz ve ezgiye dökerek ortaya koyulur. Kadının en sıradan isteklerinden biri anlatmak ve anlaşılmak istemektir ve serbest söyleme özelliğine sahip olan ninniler buna kolaylıkla aracılık etmektedir.

Ortaya çıkış sebepleri ve özellikleri nedeniyle araştırmaya konu edilen ninnilerin, yazılı kaynaklar aracılığıyla tespit edilen örnek metinlerinin incelemeye tabi tutulduğu çalışmada odak, kıskançlık duygu hâlinin ninni metinlerindeki ifade biçimlerini ve anlam örüntülerini tespit etmektir. Böylece ninniler eşliğinde hevesini, umudunu, mutluluğunu anlatan kadın söyleyicinin kıskançlık ifadeleriyle sergilediği kaygı, korku, mutsuzluk ve kızgınlık gibi söyleyişler ele alınmış, sevginin ortaya çıkardığı söylenen kıskançlık hâllerinin ninnilerde bulunduğu karşılık, olumlu ya da olumsuz yaratmış olduğu içerik bağlamında değerlendirilmiş, kıskançlık duygusunun bir tem olarak ninnilerde işleniş biçimleri ortaya konmuştur.

1. Ninni Türü ve İşlevsel Özellikleri

Halk yaratısı olan her ürünün kendisine duyulan gereksinim karşılığında yüklendiği bir birtakım işlevleri bulunmaktadır. Ninniler de bu türden ürünlerden biri olarak çok sayıda işleve sahiptir. Bebeklerin ya da çocukların duygusal ve psikolojik gelişiminde, toplumsal normların, genel değer yargılarının ve ahlaki öğretilerin aktarımında sembolik bir dil yüklenen ninniler, halkın bilinçaltı tepkileriyle evrensel duygusal durumları birleştiren bir anlatı tekniği sunmaktadır. Çocuklar için yaşadıkları toplumsal düzende konumlarını öğretici, belirli toplumsal davranış biçimlerine yönlendirici, aile içi dinamiklerle ve toplumsal cinsiyet algısıyla ilişkili yargıları içermektedir. Dolayısıyla ninnilerin sahip olduğu işlevlerin farklı disiplinlerin çalışma sistemi içinde yer aldığını görmek mümkündür. Bu noktada, özellikle ruh bilimsel çalışmaların da konuyu değerlendirirken ele alınması gereklilik olarak görülmüştür.

Ninnilerin söylenme zamanı ve söylendiği ortamın etkilerine değinen araştırmalar, kadının ninni söyleme davranışını duygusal durumlarına, özellikle de stres, huzur / huzursuzluk ya da mutluluk gibi yoğun duygu hâllerine bağlamıştır. Örneğin İrlanda'da hamile kadınlarla yapılan niteliksel bir çalışmada, kadınların ninni söylemeyi öncelikli olarak duygusal yoğunluk hâlindeyken deneyimledikleri belirtilmiş, söylenen ninnilerin kadının yaşadığı sosyal ve fiziksel çevreden etkilendiği ifade edilmiştir. Buna göre kadın yaşamındaki her şeyi ninniye aktarıp içinde bulunduğu çevre ve ruhsal durumuna göre ninnilerini dile getirmektedir. Ev halkı bir aradayken söylenmeyen ya da kısaltılan ninniler, bebekle baş başa kalındığında uzayıp çeşitlendirilmektedir (Karaca ve Öngün, 2017, s. 30). Dolayısıyla ninni söylemek kadın için bir rahatlama aracı olmakla birlikte başkalarıyla paylaşmaktan imtina ettiği duygu ve düşüncelerini beyan etme biçimidir.

Why Sing Ninni? (Ninni Neden Söylenir?) başlıklı çalışmalarında Abdullah Aldemir ve Mahmut Delen, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi ile inceledikleri ninni metinlerinde bulunan 8 tema ve 30 alt tema aracılığıyla ninnilerde çocukların ruhsal yönden gelişim evrelerine dair süreçlerin yer aldığı toplumsal rol beklentilerine yer verildiği ve çocukların geleceklerine dair çeşitli temennilerde bulunulduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca ninnilerde çocukların tasvir ve nitelemeler ile tarif edildiği; bu tariflerde çocukların methedilerek anlatılmaya çalışıldığı ve olumlu çağrışımların ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ninnilerde sevgi, şefkat ve huzur gibi pozitif duygulara çok; ayrılık, üzüntü gibi negatif duygulara ise az yer verildiği anlaşılmış, güvende olma, beraberlik ve fedakârlık gibi ruhsal yönden bireyi destekleyen içeriklerin olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak çalışmada ninnilerin çocukların ruhsal yönden gelişimlerini desteklediği ifade edilmiştir (Aldemir ve Delen, 2024, s. 34-49).

Ninni türü, söyleyicisi olan kadının geçmiş ve gelecek yaşantısına yönelik biçimlendirdiği, duygu yüklü annelik deneyimlerini yansıtmaktadır. Anne oluncaya kadarki yaşantısı, evliliği ve anne oluşuyla ilgili, hem her kadının yaşadığı ya da yaşayabileceği benzer duyguları, hem de biricik öznesi olarak kadının kendine özgü farklı duygularıyla yaşam seyrini ifade etmektedir.

Ninnilerde duyguları ifade etmek için sözcüklerin kullanılması süreci yalnızca *duyguların dışa vurulması* eylemi değildir; daha çok sözcükleri kullanmadan önce var olmayan yeni bir deneyim yaratmaktır. Bu nedenle ninniler yaratıcısı olan kadından ayrı düşünülemez. Söylemesi kolay, basit gibi görünmesine rağmen, ninniler, anne ve bebek arasındaki iletişimi güçlendiren, annenin gündelik yaşamda

dile getiremediği duygu ve düşünceleri dışa vurmasını sağlayan ve derin anlamlar içeren birer türündür (Karaca ve Öngün, 2017, s. 30)³.

Bebeğiyle kurduğu bağı ninni sözleriyle aktaran kadın, sorumluluklar ve fedakârlıklarla dolu annelik serüveninde endişelerini, heyecanlarını, mutluluğunu, şikâyetlerini dışa vurur. Dolayısıyla ninni, bebeğiyle baş başa kalan kadının hayatındaki zorlukların üstesinden gelmekte kullandığı bir savuşturma aracıdır.

Hem yaşanan önemli olaylar hem de annenin ninni söyleme anında fiziksel durumu ve buna bağlı duygusal durumu ninninin konusunu, işlevini ve yapısını belirlemektedir. Sözlü kültür ortamında ve geleneksel aile yapısı çerçevesinde yer alan kadının içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel mekânlar, annenin söylediği ninnileri etkilemektedir. Sözlü gelenekte uzun yıllar içerisinde ortaya çıkan ve aktarılan ninniler, annenin kendi çevresini algıladığı şekilde biçimlenmektedir. Ninnilerin konusu bebek veya çocukla, çocuğun yakınlarıyla, evde bulunan kişilerle, o anda evde oluşan durumlarla veya olaylarla ilgili olabilmektedir (Gelişi ve Yazıcı, 2011, s. 2).

Ninniler evrensel içerikleriyle göz önünde bulundurulduğundaysa güven telkin edici yönü ağır basan şiirlerdir. Sakinleştirici ezgilerin eşlik ettiği rahatlatıcı sözlerle bebeğe yaşamında herhangi bir sıkıntı olmadığı ifade edilir. Bebeğe annen yanında, baban işte, ailen seni seviyor gibi olağan bir düzende, huzurlu bir ortamda büyüdüğü anlatılır. Bununla birlikte annenin yaşadığı olumsuz duygular genellikle açıkça ifade edilmemekle birlikte söz arasında nakledilir. Bu şekilde çoklukla bebeğe güven veren, rahatlatan bir içerik sunmakla birlikte kadınlara toplumun kınamalarından çekinmeden özel kaygılarını dile getirmede bir fırsat sunmaktadır. Dolayısıyla ninniler kadın zihnini temsil etmekte, kadın iç dünyasının ve çevresel ilişkilerinin betimleme aracı haline gelmektedir. Kadınların işinin ne kadar zor olduğunu anlatır. İletişimi pekiştirici unsur ise ezgileridir. Bu noktada halk bilimsel unsurları işlevsel olarak tahlil etmeye yarayan bir şablon sunan William Bascom'un, *Folklorun Dört İşlevi* (1954) adlı makalesinde söyledikleri aklı gelmektedir. Bascom'a göre geleneksel sözlü ifadenin amacı bireyin başka türlü söylenemeyecek olanı söylemesine izin vermektir; bir başka deyişle geleneksel sözlü ifade düşmanlık, gerginlik veya öfke içeren duyguları serbest bırakmak için bir yol sunmaktadır (Bascom, 1954, s. 333-349). Ninniler de kadın için böylesi bir seçenek sunar:

Kadınlar, erkeklere nazaran duygu ve düşüncelerini bir dinleyici buldukları her fırsatta kolaylıkla dile getirebilirler. Bazen biriyle konuşulur ve konuşulan kişinin anlatılanı sadece dinlemesi ve bir şey söylememesi istenir. Konuşmacı alacağı tepkiden hoşlanmayabilir. Annenin bu duygu hâli ninni söylerken çözümünü bulur. Tamamen kendine ait olduğunu düşündüğü ve henüz konuşmadığı için söylenenleri başkalarına anlatamayacak veya yorum yapamayacak olan bebek, bir anne için tüm duygu ve düşüncelerini söyleyebileceği hazır bir dinleyici ve sırdaş konumundadır. Bunun yanı sıra duygu ve düşüncelerin, ninni ezgisi olarak nitelendirilebilecek bir ahenk eşliğinde icra edilmesiyle ninni ortaya çıkmış olabilir (Uğurlu, 2012, s. 4).

Aktif bir bilinçle okunan sözlü eserler olarak ninniler aynı zamanda dinleyeninin pasif ve bilinçsiz olduğu ancak verilmek istenen mesajın doğrudan belleğe yerleştirildiği eserlerdir. Bu bakımdan pasif bir şekilde ninni dinleyerek uyuyan bebekler, gerçekte anneleri tarafından

³ Ninniler üzerine işlevsel bir yaklaşımda bulunduğu çalışmasında Nilgün Çıblak Coşkun da Karaca ve Öngün'ün çalışmalarına benzer biçimde, ninni türünün kadından ya da anneden ayrı düşünülmemeyeceğine dikkati çekerek diğer anonim halk şiiri türleri göz önünde bulundurulduğunda yaratıcısıyla bu ölçüde bütünleşmiş bir başka türün neredeyse olmadığını dile getirmiştir. Söyleniş açısından kolay, basit, kısa bir tür olarak görünmekle birlikte ninniler, anne ile bebek arasındaki iletişimi ve uyumu kuvvetlendiren, bebeği sakinleştiren, annenin günlük yaşamda ifade edemediği duygu ve düşüncelerini yansıtan, ayrıca çocuğa kazandırılmak istenen birtakım değerlerle ilgili ilk mesajları içeren derin anlamlı ürünler (2013, s. 501) olarak tanımlanmıştır.

verilmek istenen mesajın aktif olarak telkinine tabi tutulmaktadırlar. Bu durumda, bebek mesajı *pasif-alıcı* konumundayken, anne *aktif verici* konumundadır. Mesaj ise tekrar edildikçe konusu ne olursa olsun önce bebeğin bilinçaltındaki yerini sonra ise toplumsal bellekteki yerini sağlamlaştırmaktadır (Sertdemir, 2018, s. 49-50).

2. Kıskançlık Olgusu Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Ninni sözleriyle ulaşılan kadın iç dünyasının görüntüleri, birçok anlam barındırmaktadır. Kadının ninniler üzerinden dil getirdiği duygular arasında sosyal etmenlerin de belirleyici olduğu doğal ve evrensel bir duygu olarak kabul edilen kıskançlık duygusu bulunmaktadır. Ninni metinlerinde görülen kıskançlık duygusunun ifade biçimlerine yer vermeden önce, kıskançlık olgusunun kapsam ve derinliğini anlamak için yapılan açıklamalara değinmekte yarar olduğu düşünülmüştür.

Güncel *Türkçe Sözlük*'te kıskançlık; “Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum; günü, günücülük, haset, hasetçilik, hasetlik, hasutluk” (<https://sozluk.gov.tr/>) olarak tanımlanmıştır. Kıskançlık, bir kişinin bir pozisyona veya çıkar ilişkisine dönük bir tehdide karşı algısını ve algıladığı tehditlere karşı koymasını amaçlayan eylemlerin yürütülmesi şeklinde duygusal bir hâldir. Üstelik kıskançlık, önemli kişilerin ve ilişkilerin tehdit edildiği veya kaybedildiği karışık bir duygular bütünüdür ve aslında gerçek bir tehdit yoktur. Kıskançlık yakın ilişkilerde en güçlü, yaygın ve yıpratıcı duygulardan biri olarak değerlendirilmektedir (Aune ve Comstock, 1991; Akt. Demirtaş ve Dönmez, 2006, s. 182).

Ayrıca Demirtaş ve Dönmez çalışmalarında, kıskançlığın yalın bir kavram ya da duygu değil, bir duygular ve tepkiler karmaşası olduğunu ifade etmişlerdir. Ek olarak kıskançlıkla cinsiyet arasındaki bağ üzerine yapılan çalışmalarda kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılığın gözlemlenmediğini, bununla birlikte birçok araştırmanın kıskançlıkla baş ederken kadınların erkeklerden daha yapıcı yöntemler izlediklerini gösterdiğini belirtmişlerdir (2006, s. 182). Bu noktada ise ninni söylemenin kadın için yapıcı usullerden biri olduğu, iyileştirici bir yöntem oluşturduğu söylenebilir.

İnsanoğlunun yaradılışından bu yana değişmeyen parçaları arasında duyguları da vardır. Duygu kişinin pek çok olaya karşı farklı hislere bürünme durumudur ve bu hislerle var olan bir olayı ya da konuyu algılama biçimidir. Kıskançlık da insanda bulunan bu önemli duygulardandır. Öyle ki tarihte, edebiyatta, sanatta, efsane, hikâye vb. bilinen pek çok tarihî olay ya da durumun altında yatan hemen her olumsuzluğun başkahramanı olarak gösterilebilir. Örneğin Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılmalarının altında şeytanın onları kıskanması yatar. Hatta insanlık tarihinin ilk cinayeti olarak bilinen Kabil'in Habil'i öldürme sebebi ya da Yunan mitolojisinde Hera'nın eşi Zeus'u kıskanması uğruna yaptıkları, insanların içinde beslediği bu onulmaz derdin sonucudur. Tarih boyunca pek çok olayın sebebi olarak gösterilen bu duygu tarihsel Türkçe metinlerde de çokça karşımıza çıkmaktadır (Eratalay, 2018, s. 11).

Türk sözlü kültüründe kıskançlık temasıyla çok kez karşılaşmak mümkündür. Örneğin çocuk folklorunun ninnilerle birlikte temel sözlü türlerinden olan masallarda kıskançlık olgusunun sıkça yer bulduğu görülmektedir. Recep Demir'in Anadolu Masallarında Kıskançlık Olgusu ve Cezaları isimli çalışmasında belirttiği üzere Anadolu sahasına ait 15 masal kitabındaki 854 masal incelenerek tespit edilen suçlar arasında masallarda en çok karşılaşılan suç/a teşvik nedeni kıskançlık olarak belirlenmiştir. Kıskançlık tek başına bir cezalandırılması gereken bir suç olmamakla birlikte masallarda işlenen birçok başka kötülüklerin arka planındaki

teşvik unsurudur (2023, s. 468). Bir başka deyişle kıskançlık motifi masallarda iyi-kötü çatışmasını tetikleyerek, verilecek ahlak dersine ve iletisine zemin yaratmaktadır. Bu bağlamda işlerliğini Stith Tompson'un masallar üzerine geliştirdiği The Motif Index of Folk Literature isimli çalışmasında dünya anlatılarında yer alan motiflerin ana başlıklarından biri olan W. *Karakter Özellikleri* bölümünde kıskançlık olgusuna (W.181) yer verişinde görmek mümkündür (1975).

Türk edebiyatının şaheseri olan *Dede Korkut Hikâyeleri*, halk psikolojisini yansıtmaları bakımından önemli bir kaynaktır. Eseri kıskançlık olgusu bağlamında ele alan Hatice Kübra Uygur'un *Dede Korkut Boylarında Kıskançlık Motifinin Olay Örgüsüne Etkisi* başlıklı bildiride ifade ettiği gibi metinlerde kıskançlığın kökenine dair görüşlerin hemen hepsiyle karşılaşılmaktadır. Dede Korkut boylarında, kıskançlık duygusuyla hareket eden kahramanın aydınlanma yaşaması için bir sebep yaratırken, yeni bir kahramanın ortaya çıkabilmesi için ötekinin hatalarına gereksinim duyulması nedeniyle de ortaya çıkan bir duygu görünümünde, özellikle *baba-oğul mücadelesi* ekseninde yer bulmaktadır (2016, s. 1453-1464). Bu şekilde kıskançlık olgusunun mitolojik temeline dikkat çekilmiştir.

Konuyu mitolojik açıdan değerlendiren İsmail Abalı, *Tanrılar Kıskanmış Olmalı: Mitik Anlatılarda Var Oluşun Temel Kaynağı* Olarak Kıskançlık adlı çalışmasında kıskançlığı psikomitik bir duygu olarak yorumlamış, Tanrıların sahip olduğu beşerî duygular arasında göstererek yaratılışın ve var oluşun temel unsurlarından biri olarak nitelendirmiştir. Hatta evrenin, dünyanın ve insanlık tarihinin kıskançlıkla başladığını, kıskançlık duygusunun mitik karmaşadan kozmik düzene geçişe kaynaklık ettiğini ifade etmiştir (2021, s. 431-446).

Kıskançlık motifinin en sık görüldüğü türlerden bir diğeri ise efsanedir. Ayşe Temiz'in *Anadolu Efsanelerinde Kıskançlık ve İftira Motifi Üzerine Bir Araştırma* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında iftira ve kıskançlık motifinin yer aldığı 57 anlatıdan yola çıkılarak iftira suçu ve kıskançlık duygusunun daima kötü ve onaylanmayan bir eğilim olduğu sonucuna ulaşılmıştır (2023).

Halk şiirinin lirik ürünleri olan türkülerde de kıskançlık temine rastlanmaktadır. Baki Bora Hança'nın *Türkülerde Othello Sendromu* başlıklı makalesinde, hikâyelerinden yola çıkarak kıskançlık olgusunun işlenişine örnek olarak verdiği Sunam, Pencereden Bir Taş Geldi, Kapıyı Köşliyeysin, Kalk Gidelim Hacı Gelin Bu El Bize Yaramaz, Aşkın Ne Yaralar Açtı Cığırında, Feraye ve Yörük Kızı isimli türküler aracılığıyla, patolojik veya hastalıklı kıskançlık nedeniyle yaşananların türkülerine yansımaları ele alınmıştır (2022). Kıskançlık duygusu söz konusu metinlerde yine ölüm sonuçlu suçun işlenmesinde yöneltici olmuştur. Bunun dışında türkülerinde, özellikle de sevdâ konulu türkülerinde, kıskançlık motifinin sevginin çokluğunu ya da büyüklüğünü ifade etmede kullanıldığını söylenebilir. Âşık Ali İzzet Özkan'ın kaynak kişi olduğu, 4562 no'lu TRT THM repertuarına kayıtlı Mühür Gözlüm türküsü bunun tipik ve açık örneklerinden biridir.⁴ Kıskançlık bütün bu edebî ürünlerde farklı algıları sergilemektedir:

⁴ Mühür gözlüm seni elden
Sakınırım kıskanırım
Uçan kuştan esen yelden
Sakınırım kıskanırım
Kaviminden akrabandan
Kardaşından öz babandan
Seni doğuran anandan

Kıskançlık olumsuz anlamının aksine bazen iyi bir huy olarak da gösterilmektedir. Örneğin sevgilisinden ayrı kalan âşıkta en önemli duygu, kendisine rakip olacak birinin varlığına inanıp onu kıskanma hissidir. Bu dürtünün adı haset ya da kıskançlık sözcüğünden çok *gayret* sözcüğü ile karşılanmaktadır. Bu bağlamda tamamen olumsuz görünen ve şiirlerde bile kötü vasıflarla anlatılan, beddua edilen ve lanet okunan rakip, âşıkta önemli duyguların ortaya çıkmasını sağlar. Gayret kavramı ile açıklanan bu kıskançlık hissi de âşığın sevgili hususunda gayrete geleceğini ve çaba içinde olacağını göstermektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ise kıskançlık hissinin yapıcı özelliği ile karşılaşılmaktadır” (Yıldırım, 2009, s. 376; Akt. Eratalay, 2018, s. 12).

Dolayısıyla; insan tabiatında var olan diğer fitri eğilim ve duygular gibi kıskançlık da kendiliğinden iyi ya da kötü değildir. Ancak ortaya konuş biçimine, niyete ve kişinin ahlaki olgunlaşmasına olan katkısına göre bir değer kazanır. Bu açıdan olumlu bir kıskançlık kişiliğin meydana gelmesinde ahlaki bir fazilet olarak kabul edilir (Hökelekli, 2022, s. 496).

Atasözlerinde de böylece kıskançlık duygusunun olumlu ve olumsuz etkilerine değinilmiştir. Bazen kıskançlık duygusunun olağan karşılandığı, bazen de hatalı ya da yersiz bir davranış olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır. *Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür, meyve veren ağaç taşlanır, tavuk kaza bakmış da kıcını yırtmış, ata nal çakıldığını görmüş kurbağa ayağını uzatmış* atasözlerinde görüldüğü üzere dolaylı ya da doğrudan ifade edilmektedir.

Neticede insan yaşamını yöneten ve bunun nitelikli bir işleyişi olarak edebî ürünlerin ortaya konmasına vesile olan şey, duygulardır. Kıskançlık insana ait çok sayıda duygudan biridir. Bu duygunun hem yaratıcısı tarafından ortaya konuş şeklinin hem de muhatabı olan bebeğe yöneltiliş biçimlerinin tetkiki, sözlü ürünlerin alıcı-verici ilişkisi bağlamında işlevlerinin değerlendirilmesinde halk psikolojisinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

3. Ninnilerde Yer Alan Kıskançlık Duygusunun Edebî İfade Biçimleri

Ninnilerde kıskançlık olgusunun ele alındığı bu çalışmada, çok sayıda metin aracılığıyla kıskançlık ifadeleri üzerine geliştirilen tematik bağlantılar değerlendirilmiştir. Kıskançlık duygusunun ninni sözlerindeki yansımaları, kıskançlık nedenleri, kıskanan ve kıskanılan arasındaki ilişki üzerinde durulmuş ve kıskançlıktan sakınma yollarına dair ifadeler irdelenmiştir. Ninnilerde; sevgiyi paylaşamama, aşırı bağlılık, üstünlük ya da yetersizlik duyguları nedeniyle kıskançlık ifadelerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda söz konusu temanın belirli başlıklar altında yoğunlaştığı görülmektedir:

- a. Kardeş kıskançlığı
- b. Düşman kıskançlığı
- c. Sosyal ilişki dinamiklerinin yarattığı kıskançlık
- d. Eş kıskançlığı

Sakınırım kıskanırım
 Beşikte yatan kuzundan
 Hem oğlundan hem kızından
 Ben seni senin gözünden
 Sakınırım kıskanırım
 Havadaki turnalardan
 Su içtiğin kurnalardan
 Geyindiğin sirmalardan
 Sakınırım kıskanırım
 (https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/muhur_gozlum_seni_elden.pdf).

e. Güç, üstünlük, sahipliğe dayalı kıskançlık

f. Rekabete dayalı kıskançlık

Genellikle eğlenceli sözlerden mürekkep ninnilerde görülen kıskançlık temalarından ilki kardeş kıskançlığıdır. Bu ninni sözlerinde; büyük kardeş ve küçük kardeş arasında yaşanan anne ilgisinin paylaşılması huzursuzluğu, manipüle edilen kadın söyleyicinin yaşadığı zorlanışı dile gelmekte; kardeşini bir tehdit olarak gören büyük çocuğun duyduğu güvensizlik ve sahip olduğu ilgi ve sevgiyi koruma güdüsü, söylediği yalanlarla çekmeye çalıştığı ilgi ifade edilmektedir:

Yalan yalan kırk yalan

Dil ucunda kik yalan

Kıskanır küçüğünü hu hu

Dandini dandini hep yalan (Çelebioğlu, 1995, s. 274).

Ailenin sevgisine yönelik şüpheye düşen çocuk, ihmal edildiğini düşünüp olumsuz duygular içine girebilir. Ninni sözlerinde küçük kardeşin gelişile birlikte büyük çocuğun ailesinin kendisine duyduğu sevgi ve gösterdiği ilgiyi paylaşmak istemeyişi söz konusudur.

Ninnilerde kıskançlık teminin çoklukla doğrudan değil dolaylı olarak işlendiği söylenebilir. Ancak aşağıda verilen örnekte olduğu gibi kadın söyleyicinin cinsiyet tercihi üzerinden bir kıskançlık yarattığı fark edilmektedir. Geleneksel anlayışla anne, bebeğinin kız değil erkek olmasının gurur duyulacak bir durum olduğunu ifade ederek övünmekte, büyük düşman olarak nitelendirdiği kimsenin bu sebeple yoğun kıskançlık yaşamasını beklemektedir. Söz konusu dizelerde erkek otoritesine dayalı bir sosyal sistemde, erkek çocuğun üstün olduğu düşüncesinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Kadın ise burada ataerkil düzenin bir mağduru değil tasdikleyicisi konumundadır. Erkek çocuk doğurmanın imrenilecek bir durum olduğu düşüncesi, erkek çocuğu doğuran kadının toplum içindeki yerini ve saygınlığını arttırdığı fikrinin yansımaları görülmektedir:

Ağ kundak ağlan balam

Dalıma bağlan balam

Yeğün düşman çatlasın

Kız değil oğlan balam (isev.gov.tr, s. 89).

Kıskançlık, düşmanlık duygusuna sebep olmaktadır. Ninni sözlerinde bunun yer yer *garezli* ya da *hasetli göz* söylemleriyle sembolize edildiği görülmektedir. Bu bağlamda ninni sözlerinde kıskançlık duygusunun beraberinde getirdiği kötü niyet etkilerinden arınmak için halk kültüründe kullanılan nazar sağaltma pratiklerinden tütsü yakma geleneğine rastlanmıştır. Tütsü yakıp evde gezerek kıskançlığın yarattığı olumsuz duyguların uzaklaştırılması, çocuğun temiz ve huzurlu bir ortamda güzelleşmesi umuduyla ninni söylenmektedir:

Tütsü, tohumun tanesi

Duman ile dolsun ev

Yansın hasetli göz

Gitsin gazezli göz

Gitsin gitsin, çöle gitsin

Aksın aksın, göle aksın

Çocuğum güzelleşsin (Özgün, 2021, s. 157-158).

Ninni söyleyen kadın bebeğe sevgisini ve iyi dileklerini iletirken ona karşı kıskançlık besleyenleri de unutmamakta, ninni söylediği bebeğin isteklerine ulaşması dileğini ifade etmektedir. Koruma içgüdüleriyle, güçlü ya da isteğini kolay elde eden ve kıskanç olarak nitelendirilen kişinin kendisini aklına getirmesini isteyerek varlığını hatırlatmaktadır. Bebeğin hakkını alabilen ya da adil birisi olma dileğiyle onun sahip olduğuna el uzatacak olan kıskanç kişilere de gözdağı verilmektedir:

Laylay dedim adına,

Eli yetişsin dâdına,

Eli yeten günüsü ⁵

Beni de sal yâdına! (Çelebioğlu 1995, s. 163).

Ninnilerde kıskançlık teminin doğrudan ifade bulduğu metinlerde ise bebeğin övülüp anne ve babanın yerildiği ifadeler öne çıkmaktadır. Anne ve babanın fiziksel olarak beğenilmemesi ya da bunun üzerine geliştirilen olumsuz yargılara karşılık bebeğin güzelliğine duyulan hayranlık dile getirilmektedir. Bununla birlikte anne-babaya dair maymun ya da tosbağa benzetmeleri gibi fiziksel görünüşe getirilen olumsuz yargılar aslında ninni söyleyicinin bebeğin güzelliğini öne çıkarmak, takdir etmek ve ona duyduğu sevgiyi ifade içindir.

Dan dan dan dan danadan

Doğmuş bebek anadan

Böyle güzel doğar mı

Öyle çirkin anadan (Kırmızı, 2015, s. 234).

Dandini oğlum dandini

Küçücük sanmış kendini

Dan dan dan dan dasdiri dan

Bir gemi gelmiş iskeleden

Böyle de güzel oğlan mı doğar

Anası gibi tosbağadan (Kırmızı, 2015, s. 237).

Dandini dandini kınalı bebek

Annesi maymun babası şebek

Ağzına girsin şişe tıpası

Uysun da büyüsün eşek sıpası (Kırmızı, 2015, s. 237).

⁵ Günü; haset ve kıskançlık anlamındadır (Güngör, 2020, s. 135).

Ninni sözlerinde kıskançlık duygusunun yöneltildiği belirli kişiler vardır. Bunlar kadının yakın çevresinde akrabalık bağı bulunan görümce, elti ya da kayınvalide gibi kişilerdir. Dolayısıyla sosyal ilişki dinamiklerini barındıran anlatımlar ana tema olmasa da rekabet ve beğenmeme duyguları aracılığıyla kıskançlık ifadelerini sergilemektedir. Aşağıda verilen ninni sözlerinde de görüldüğü üzere değersiz olanın uygun görüldüğü halaya yöneltilen dışlanma, bir kıskançlık söylemi olarak düşünülebilir:

Gitsin yavrum çıkarsın

İki karpuz koparsın

Biri annesine biri babasına

Kabukları kalsın halasına (Artun, 2000, s. 54).

Dandini dandini danası var

Bir tanecik anası var

Yırtık donlu halası var

Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1995, s. 277).

Bu noktada bazı ninni sözlerindeyse akrabalık bağı üzerinden dile getirilmiş açık kıskançlık sözleri mevcuttur. Aşağıda verilen ninni sözlerinde de görüldüğü üzere yengenin kötü biri olarak nitelendirilip soğanın sembolik kullanılarak beğenilmeyen, istenmeyen bir varlığı işaret etmesi ve bunun çocuğa layık görülmesine duyulan kızgınlık ya da çirkin, huysuz bir kadın olarak nitelendirilen yengenin kötülük davranışı kıskançlık temalı ifadeler olarak değerlendirilebilir:

Ninni ninni ninnisine

Kızım gitmiş yengesine

Yengesi bir fena kadın

Soğan koymuş torbasına (Artun, 2000, s. 65).

Ninni ninni ninnisine

Oğlum gider yengesine

Yengesi bir acûze kadın

Biber kor çorbasına (Çelebioğlu, 1995, s. 281).

Bu türden ninnilerde sıklıkla anılan kişiler arasında hala ve kayınvalide bulunmaktadır. Aile bireylerinin kıyaslama içeren sözlerle nitelendirilmesi gelin-görümce, gelin-kayınvalide ilişkilerinin bir yansıması olarak bu kişilere ithafen söylenen üstünlük kurma, çekişme ve aşağılama içeren sözler kıskançlık duygusunun bir tezahürüdür.

Dandini dandini dan kuşu
 Bal yemez arı kuşu
 Anası hatun kişi
 Babası beyler başı
 Halası helâ taşı
 Teyzesi yüzük kaşı (Çelebioğlu, 1995, s. 15).
 Karşı karşı kayalar
 Çifte çifte dayılar
 Geniş donlu halalar
 Ninni yavrum ninni (Sandal, 2023, s. 190).
 Dayısına benzerse
 Sırmalı kılıç yanbağıdır
 Nenesine benzerse
 Kokmuş tuluk bacağıdır
 Emisine benzerse
 Şoş yolun toprağıdır (Çelebioğlu, 1995, s. 16).

Ninni sözlerinde ev içi ilişkileri ve aile düzenine, geleneksel yaşam kültürüne dair ifadeler yer almaktadır. Ninni sözlerinde geçen bu ifadeler, kadının eşinin başka kadınların peşinden koşması, başka kadınlara yönelmesi durumunda ihanetini eleştirisinde aracı olmakta ve bir annenin eşine kıskançlık duygularına eşlik etmektedir. Ailenin diğer üyelerinin olağan düzende varlık göstermesine karşın babanın uygunsuz davranışı ve başka kadınlara gösterdiği ilgi ve gönülçelen kadına duyulan öfke ninni sözlerinde kıskançlık hissini taşımaktadır:

Ablası oya oyalar
 Anası cila cilalar
 Babası avrat kovalar
 Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1995, s. 25).
 Oğlan oğlan oğlancık
 Çükünün ucu gök boncuk
 Almış gitmiş elin kancığı
 Bakakalmış anacığı (Çelebioğlu, 1995, s. 319).
 Gurbette gittim de ağrıdı başım
 Çalındım çırpındım yoktur kardaşım
 Kim bilir nerede kalırdı leşim
 Gurbette kalanın yarini el alır (Çelebioğlu, 1995, s. 331).

Ninni metinlerinde sıklıkla yer alan kıskançlık temalarından biri imrenme hissiyle birlikte kıyaslamadır. Kadın söyleyicinin içsel bir kıyaslamaya gidip başkalarını üstün bularak, onların mutluluğu ve huzuruna imrenmesi ve kendi durumunun yaşattığı hüznle bunlara sahip olma isteğiyle kıskançlık hisleri anlatım bulmaktadır:

Gökte yıldız oynar

Gönlüm senle uğar

Ellerin bebeği güler

Benimkisi ağlar (Çelebioğlu, 1995, s. 286).

Bir çıra koydum yanmadı

Şavkı duvara vurmadı

Ellerin babası geldi de

Senin baban gelmedi (Çelebioğlu, 1995, s. 321-322).

Benzer şekilde yine karşılaştırma ifadeleriyle çocuğun biricikliği ve eşsizliğinin anlatımıyla yaratılan rekabet durumu, kıskançlık temasına aracı olmaktadır. Kadın söyleyici çocuğuna hayrandır, onun ne denli özel olduğundan bahseder ve üstünlüğünü vurgular. Bunu yaparken yarıştıracıdır ve başkalarına karşı küçümseyici bir tutum sergiler. Yüksek statüdeki kimselerle ya da iş ehliyle karşılaştırarak övgüler eşliğinde çocuğunun değerini ifadeye girer. Çocuğun sahip olduğu değerli şeylerin etkileyiciliğinden bahseder. Çocuğun dış görünüşünün çok beğenileceğinden oldukça emin olan anne bunu abartarak onu görenlerin kıskançlıktan ötürü bayılacağını söyler:

Akranları içinde

Benim oğlum bir tane

Ninni oğluma ninni

Ninni yavruma ninni (Artun, 2000, s. 55).

Ninni ninni çok yaşa

El kazansın sen ye

Benim oğlum tektir

Halkın oğlu tezektir (Çelebioğlu, 1995, s. 356).

Kırmızı güle karıştırdım

Oğlumu İstanbul mollasıyla yarıştırdım

Oğlum nen nen nen neni (Çelebioğlu, 1995, s. 260).

Göllerde biter karnı

Uzar gider vermez yemi

Benim çocuğum dökme gümüş

Kuyumcular dökememi (Çelebioğlu, 1995, s. 256).

Ninni ninni ninnice
 Oğluma telliler atınca
 Tellileri giyince
 Oğlumu görenler
 Bayılacak görünce
 Ninni oğluma ninni
 Ninni yavruma ninni (Artun, s. 2000, s. 55).

4. Sonuç

Farklı disiplinlerde yürütülen birçok çalışmada ninnilerin işlevsel ürünler olarak hem söyleyenin hem muhatabı olan bebeğin ruhsal ve düşünsel gelişiminde etkili olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bu çalışmada ise ninniler eşliğinde hevesini, umudunu, mutluluğunu anlatan kadın söyleyicinin kıskançlık ifadeleriyle sergilediği kaygı, korku, mutsuzluk ve kızgınlık gibi söyleyişler ele alınmış, sevginin ortaya çıkardığı söylenen kıskançlık hallerinin ninnilerde bulunduğu karşılık, olumlu ya da olumsuz yaratmış olduğu içerik bağlamında değerlendirilmiş, kıskançlık duygusunun bir tem olarak ninnilerde işleniş biçimleri ortaya konmuştur. Bilindiği üzere edebî ürünlerin yaratımında ana etkenlerden biri yaşanan duygulardır. Duygularını sözle ifade etmek isteyen insan, taşıdığı hislerin yarattığı güdülenmeyle ve bunu dile getirme iradesiyle üretimde bulunur. Ninniler de esas yaratım sebebi olmamakla birlikte çok katmanlı bir ürün olarak insan psikolojisinin bir parçasını sergileyen kıskançlık ifadeleri içermektedir. Eşe duyulan güvensizlik, istediğine sahip olma ve yönetme isteği gibi düşüncelerin temelinde kadın dünyasının kıskançlık akislerini yansıtan ninniler, bu duygunun pek çok sebebi olabildiğini, farklı düzeylerde ve ifadelerde sergilendiğini göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında yaklaşık 4000 kadar ninni metni incelenmiştir. Ninni sözlerinde geçen doğrudan kıskançlığı ifade eden ninni sayısının son derece sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bebeğin yeni doğan kardeşini kıskanması, annenin sevgi üzerine bebeğine güven verici sözler aşılması, annenin eşini, görünmesini, eltilisini, kayınvalidesini kıskanması, uzakta çalışmaya giden eşin ne yaptığının, kimlerle olduğunun merak edilmesi kıskançlık sözlerine vesile olmaktadır. Ninniye söyleyen kadının kendisini korumak istemesi ve savunma mekanizması olarak sözün gücünden yararlanması ninniler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ninni sözlerinde kadının kendini yetersiz hissettiği durumların söz konusu olmasıyla duyduğu güvensizlik, sevdiklerince değer görmediğini düşünmesi gibi kıskançlık anlatım sebeplerinin aksine, sevdiğini kimseyle paylaşmama isteği, sahip olduklarına duyduğu hayranlık, güven ve aşırı bağlılık gibi etkenler ninnilerde kıskançlık sözlerinin ortaya konma nedenleri arasında yer almakta, kadının zihinsel üslubunu yansıtmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ninnilerin işlevsel ürünler olarak hem söyleyenin hem muhatabı olan bebeğin ruhsal ve düşünsel dışavurumunda etkili olduğu kanaatine ulaşılmaktadır.

Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bir yansıma olan kıskançlık, anne ve çocuk arasındaki sahip olma güdüsünden kaynaklanmaktadır. Sosyal ve geleneksel niteliği olan bir algının yansıması olması nedeniyle kültüre özgülük taşımaktadır. Psikanalitik kurama göre yaratılan ilişkide anne bebeği için sakınan, besleyen ve huzur sağlayan bir objedir. Bebeği korumasının yanı sıra benlik oluşumunu da sağlamaktadır. Bu sürecin eşlikçilerinden biri olan

ninniler önemli görevlere sahiptir. Bebek uyutulurken, uyandırılırken, oynatılır veya eğlendirilirken söylenen sözler bebeğin duygusal gelişimini destekler niteliktedir. Bu sözlerdeki temalardan biri olan kıskançlık, yalnızca kötü bir duygu olarak nitelendirilemez ve çoğunlukla sevgi, kıymet ve koruma duygularından kaynaklanmaktadır. Bebeğe anne için ne kadar değerli olduğunun ifadesini aktarır. Psikoloji alanında romantik ve romantik olmayan kıskançlık şeklinde ikiye ayrılan kıskançlık olgusu, Türk ninni sözlerinde de benzer biçimde yer almıştır. Kardeş kıskançlığı, anne-çocuk kıskançlığı veya anne-akraba kıskançlığı şeklinde romantik olmayan biçimlerde ve eş kıskançlığı gibi romantik kıskançlık biçiminde yer almıştır.

Kaynaklar

- Abalı, İ. (2021). Tanrılar kıskanmış olmalı: Mitik anlatılarda var oluşun temel kaynağı olarak kıskançlık. *Mitoloji araştırmaları III*, Çanakkale: Paradigma.
- Acar, B. (2022). *Toplumsal cinsiyet açısından iş şarkıları ve bakım emeği: ninniler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aldemir, A. ve Delen, M. (2024). Why sing ninni? *Current Research in Social Sciences*, 1, 34-49. [Doi:10.30613/uresosc.1396344](https://doi.org/10.30613/uresosc.1396344)
- Alptekin, A. B. (1990). "Ninni". *Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi. VII*, 63-65. İstanbul: Dergâh.
- Artun, E. (2000). Tekirdağ ninnileri. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik halkbilimi / halk edebiyatı sözlüğü*. Adana: Karahan.
- Atalay, B. (1986). *Divanü Lügati'ti Türk tercümesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Baruch, M. (1988). Between folklore and children's literature: a study of twentieth century hebrew lullabies. *Shofar*, 2, 1-11. [Doi:10.1353/sho.1992.0118](https://doi.org/10.1353/sho.1992.0118).
- Bascom, W. (1954). Four functions of folklore. *Journal Of American Folklore*, 67(266), 333-349. [Doi:10.2307/536411](https://doi.org/10.2307/536411).
- Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.
- Çek, S. (2015). Türk halk ninnilerinde kadın diline ait metaforlar üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2, 717-732. [Doi:10.7884/teke.437](https://doi.org/10.7884/teke.437).
- Çek, S. (2010). *Ninnilerde kadın anlatıcının sesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebioğlu, A. (1987). Ninnilerimiz. *Erdem*, 7, 211-238.
- Çelebioğlu, A. (1995). *Türk ninniler hazinesi*. İstanbul: Kitabevi.
- Coşkun, N. Ç. (2013). Türk ninnilerine işlevsel yaklaşım. *Turkish Studies*, 4, 499-513. [Doi:10.7827/TurkishStudies.5020](https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5020).

- Demir, E. ve Türkan, A. (2022). Çocukların sosyal davranışlarının ninniler açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 87-99. [Doi:10.32709/akusosbil.946658](https://doi.org/10.32709/akusosbil.946658).
- Demir, R. (2023). Anadolu masallarında kıskançlık olgusu ve cezaları. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 464-478. [Doi:10.51531/korkutataturkiyat.1272426](https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1272426).
- Demirtaş, A. ve Dönmez, A. (2006). Yakın ilişkilerde kıskançlık: bireysel, ilişkisel ve durumsal değişkenler. *Türk Psikiyatri Derneği*, 3, 181-191.
- Dinç, H. (2021). *Osmaniye/Hasanbeyli halk kültürü araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elçin, Ş. (2005). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ.
- Eratalay, S. Ö. (2018). Tarihsel ve çağdaş Türkçede kıskanmak anlam alanına giren sözcükler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 11-27. [Doi:10.32709/akusosbil.454515](https://doi.org/10.32709/akusosbil.454515).
- Gelişli, Y. ve Yazıcı, E. (2011). Ninniler ve çocuk eğitimindeki önemi. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-7.
- Güngör, O. C. (2020). Türk ninnilerinde yazı dilinde unutulmuş eski kelimeler. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 68, 121-151. [Doi:10.1234/turksosbilder.v1i1.5000186328](https://doi.org/10.1234/turksosbilder.v1i1.5000186328).
- Güngör, M. N. (1944). *Kastamonu ninnileri*. Kastamonu: Kastamonu Halkevi Neşriyatı.
- Hançar, B. B. (2022). Türkülerde Othello sendromu. *Folklor/Edebiyat*, 110, 269-289. [Doi:10.22559/folklor.2110](https://doi.org/10.22559/folklor.2110).
- Hawes, B. L. (1974). Folk songs and function. *The Journal of American Folklore*, 344, 140-148. [Doi:10.2307/539474](https://doi.org/10.2307/539474).
- Hökelekli, H. (2022). “Kıskançlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. Cilt: 25, s. 495-496, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Karaca, S. ve Öngün, E. (2017). Ninnilerle büyüme. *JAREN*, 3, 28-32. [Doi:10.5222/jaren.2017.1006](https://doi.org/10.5222/jaren.2017.1006).
- Kılıçoğlu Arslan E., vd. (2022). Annelerin ninnileri kullanma durumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 57, 775- 795. [Doi:10.21560/spcd.vi.1029352](https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1029352).
- Kırmızı, Ö. (2015). *Erdemli halk kültürü araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mingazova, L. ve Sulteev, R. (2014). Tatar and English children's folklore education in folk traditions. *Western Folklore*, 4, 410-431. <https://www.jstor.org/stable/24551135>.
- Özgün, Y. (2021). *Özbek ninnilerinin söz varlığı (transkripsiyon-aktarma-inceleme- sözlük)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sandal, N. (2023). *Mersin ili Mut ilçesi halk kültürü araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Sosyal Bilimler Enstitüsü Mersin Üniversitesi.

- Sertdemir, A. (2018). *Ninniler, masallar, mitos ve söylencelerle Türk toplumsal hafızasında muhalefet*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şapolyo, E. B. (1938). *Halk ninnileri*. İstanbul: Ahmet Halit.
- Şimşek, E. (2016). Anonim halk şiiri içerisinde ninnilerin yeri. *AKRA*, 8, 33-64. [Doi:10.31126/akrajournal.328346](https://doi.org/10.31126/akrajournal.328346).
- Talo, A. F. (2021). *Kadınlarda kıskançlık, benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ayvansaray Üniversitesi.
- Temiz, A. (2023). *Anadolu efsanelerinde kıskançlık ve iftira motifi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Thompson, S. (1975). *Motif-index of folk-literatur. a. classification of narrative elements in folktales, ballads, myths, fables, mediaeval romances, exempla, fabliaux, jest-books and local legends. volume six index*, Bloomington: Indiana Uni.
- Tülüce, L. (2009). *Osmaniye ili merkez ilçeye bağlı köy ve mahallelerde halk kültürü araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğurlu, E. (2012). *Türk dünyasında ninni*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğurlu, E. K. (2014). Kültürel bellek aktarıcısı olarak ninni. *Milli Folklor*, 102, 43-52.
- Uygur, H. K. (2016). Dede Korkut boylarında kıskançlık motifinin olay örgüsüne etkisi. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi "Dede Korkut ve Türk Dünyası" Kongresi Bildirileri*. Ege Üniversitesi, 19-23 Ekim 2015, İzmir, s. 1453-1465.
- Yardımcı, M. (2002). *Başlangıcından günümüze Türk halk şiiri*. Ankara: Ürün.
- Yaşar, H. (2008). *Balıkesir ve yöresinde çocuk folkloru ürünleri üzerine derlemeler ve incelemeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/muhur_gozlum_seni_elden.pdf (Erişim Tarihi: 23.07.2024)

Extended Abstract

Lullabies are fluid and functional verbal expressions directly linked to their female performers. This genre reflects emotionally charged maternal experiences, shaped by the singer's past and anticipated future. A woman's life before and after becoming a mother her marriage, her transition into motherhood manifests both common emotions experienced by many women and the unique, individual feelings of the singer herself. Singing lullabies is one of the key self-expressive acts of the female performer. While their primary functions are to soothe, calm, entertain, or lull the child to sleep, lullabies also serve as a medium through which women articulate their desires, expectations, and opinions in a direct and unmediated manner. They thus reveal the level of communicative competence achieved by the speaker. As a universal genre, lullabies have been the subject of numerous studies across disciplines such as folklore, literature, musicology, and psychology, focusing on their origins and functions through diverse methodologies. Recognized as a core element of oral verse traditions, lullabies have generally been categorized based on content. However, to date, no scholarly research has explicitly examined the manifestations of jealousy as

a theme within this genre. Based on this observation, the present study investigates lullaby texts sourced from written archives through thematic and content analysis methods. The aim is to identify the ways in which the emotional state of jealousy is expressed and patterned in these texts. In doing so, the study examines the anxieties, fears, frustrations, and anger conveyed by female performers alongside their joy, hope, and excitement, highlighting how jealousy often seen as a byproduct of love finds representation within the genre, whether in positive or negative contexts. The study thus reveals how jealousy functions as a thematic element in lullabies. As is well known, emotions are among the main driving forces in the creation of literary works. Motivated by the feelings they experience and the desire to articulate them, individuals engage in creative production. In this context, while jealousy may not be the primary impetus for the creation of lullabies, these multi-layered expressions often contain reflections of this emotion, revealing aspects of human psychology. Jealousy is one of the many emotions inherent to human nature. Investigating both how this emotion is articulated by the performer and how it is directed toward the child is essential for understanding folk psychology within the framework of sender-receiver dynamics in oral traditions. Lullabies that reflect the echoes of jealousy within the female world stemming from feelings of mistrust toward a spouse, the desire to possess or control, or insecurity demonstrate the various causes, levels, and modes of expression of this emotion. Given the universal content of lullabies, it is evident that they often emphasize themes of reassurance. Through soothing melodies and comforting words, mothers convey a message of safety and stability to their children “you are safe with me,” “your father is at work,” “your family loves you.” However, women’s negative emotions are typically implied rather than directly stated. In this way, while lullabies primarily present reassuring content to the child, they also provide a safe space for women to voice their private concerns without fear of societal judgment. Lullabies thus serve as a representation of female consciousness and become tools for narrating women’s inner worlds and social relations. They express the burdens and challenges faced by women. The melodies themselves enhance communication, reinforcing the emotional bond between singer and listener. This study examines approximately 4,000 lullaby texts. It finds that lullabies explicitly expressing jealousy are relatively rare. Instances include a child’s jealousy of a newborn sibling, a mother’s attempts to instill trust through love-infused words, and expressions of jealousy directed at a spouse, sister-in-law, co-wife, or mother-in-law. Curiosity about a husband working far from home his actions, his companions also gives rise to expressions of jealousy. Through lullabies, women seek to protect themselves and utilize the power of speech as a form of defense. While feelings of inadequacy and lack of appreciation from loved ones can lead to jealousy, so too can deep attachment, admiration, and possessiveness. These motivations are reflected in the language of lullabies and reveal the cognitive style of the female speaker. From this perspective, lullabies function as effective instruments for both the performer and the infant, facilitating emotional and psychological expression.